

Jerzy Syryjczyk

"Chiesa e Stato nel Codice Teodosiano", Lucio De Giovanni, Napoli 1980 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 29/3-4, 293-295

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

chą. Aktu tego dokonuje nie tylko papież, ale także i inni patriarchowie. Wobec tego akt wyboru patriarchy w I tysiącleciu nie zawiera elementu zatwierdzenia przez Rzym.

Elekcję patriarchy regulowały przepisy prawne, które decydowały o legalnym lub nielegalnym wyborze. Jest o tym mowa w rozdziale szóstym. Świadcstwa historyczne wyraźnie dowodzą, iż nawet stwierdzona nielegalność wyboru nie znosiła jego ważności, o ile patriarcha otrzymał *communio* ze strony biskupów sufraganów, które jednocześnie było udzieleniem mu *sollicitudinem* w całym patriarchacie. Urząd patriarchy nie mógł być przekazany jedynie w przypadku, gdy konsekratorzy nie mieli zdolności do wykonywania władzy święceń, chodzi tu o potępionych przez sobór lub papieża i wyłączonych z Kościoła heretyków.

Niniejsze opracowanie w sposób jednoznaczny prostuje szereg nieporozumień narosłych wokół instytucji patriarchatu. Niektórzy bowiem uparcie przypisują jej boskie pochodzenie albo, jak to czynią inni, uważają patriarchat za przestarzałą ludzką instytucję.

Pod względem formalnym rozprawa jest dobrze przygotowana. Oprócz treści, zawartej w sześciu rozdziałach, ma wstęp i zakończenie. Uwagę zwraca bogaty wykaz bibliografii poprzedzający wstęp. Przypisy umieszczone po zakończeniu pracy, niestety, utrudniają lekturę czytelnikowi. Za to, jakby dla przeciwwagi dużą pomocą służą indeksy osób i nazw geograficznych.

Treść została podzielona w sposób niezwykle klarowny na rozdziały i podrozdziały. Na szczególną aprobatę zasługują jasne i zwięzłe podsumowania omawianych zagadnień, umieszczone na końcu każdego rozdziału, a często i podrozdziałów.

Prezentowana pozycja stanowi cenne źródło wiedzy o wschodnich patriarchatach starożytnych, oparte na solidnych podstawach naukowych. Nie będzie przesadą, jeśli wyrazimy wdzięczność ks. prof. dr hab. E. Przekopowi za podjęcie trudu zbadania tych zagadnień, które dla zrozumienia dzisiejszej rzeczywistości prawnej Kościołów Wschodnich są niezbędne.

O. Józef Łapiński OFMConv.

**Lucio De Giovanni, Chiesa e Stato nel Codice Teodosiano,
Saggio sul libro XVI, Napoli 1980, ss. 204**

Układ stosunków Kościoła a państwo w Imperium Rzymskim wciąż budzi wiele zainteresowań zarówno z punktu widzenia badań historycznych, jak prawnohistorycznych. Dlatego można sądzić, że prawo kanoniczne, prawo rzymskie i historia wiele zyskają na pracy De Giovanni'ego, która poddaje szczegółowej analizie całość wspomnianej problematyki w świetle szesnastej księgi Kodeksu Teodozjańskiego. De

Giovanni nie ograniczył się tylko do analizy i komentarza konstytucji C. Th. 16, lecz na tej podstawie ukazał syntezę zagadnienia Kościół — państwo, co szczególnie wypukła ostatnia część opracowania (*Conclusioni*).

Dotychczasowe liczne opracowania podejmujące różne zagadnienia prawa rzymskokrzyścijańskiego naświetlane są bądź z punktu widzenia prawa rzymskiego, bądź z punktu widzenia prawa kościelnego. De Giovanni widzi natomiast całą problematykę we wzajemnym powiązaniu prawa rzymskiego z prawem kanonicznym. Jednocześnie wskazuje na te dziedziny życia państwowego i kościelnego, w których wyraźnie zaznacza się autonomia Kościoła i państwa.

Autor oparł się na obszernych źródłach z zakresu prawa rzymskiego i prawa kościelnego oraz wykorzystał szeroką literaturę pisarzy wczesnochrześcijańskich i autorów nowożytnych. Całość pracy składa się z pięciu rozdziałów, podsumowania i dwóch indeksów (wykaz źródeł i autorów).

Rozdział pierwszy (s. 7—25) autor uważa za historyczne wprowadzenie do problematyki opracowania. Zarys historyczny — w którym szczególnie podnosi kwestię autonomii Kościoła w sprawach religijnych i interwencję Teodozjusza II w związku z Soborem Efezskim — pozwala lepiej naświetlić sens, przyczyny i cel wielu konstytucji zawartych w C. Th. 16. Normy prawne bowiem odzwierciedlają zasadniczą linię polityki cesarza w sprawach religijnych, która wylania się z całości kształtu przepisów C. Th. 16. Jest to zatem rozdział niezbędny, związany z całością pracy i podporządkowany jej tematowi.

Pewne zastrzeżenie może budzić dalszy układ dzieła, który nie ma związku ze stroną merytoryczną i formalną opracowania. Autor, dążąc do systematycznego ujęcia C. Th. 16, dokonał podziału jedenastu tytułów tejże księgi na trzy kolejne rozdziały, zachowując ich porządek kodeksowy.

Rozdział drugi (s. 27—71) zatytułowany: *Wiara katolicka i Kościół*, obejmuje dwa pierwsze tytuły C. Th. 16 (1. *De fide catholica*, 2. *De episcopis, ecclesiis et clericis*).

Rozdział trzeci (s. 73—111) — *Innowiercy i heretycy* — zawiera dalsze kolejne tytuły od C. Th. 16, 3 do C. Th. 16, 6.

Rozdział czwarty (s. 113—152), noszący tytuł: *Apostaci i niechrześcijanie*, stanowi komentarz do pozostałych tytułów księgi szesnastej Kodeksu Teodozjańskiego.

Rozdział piąty (s. 153—172) traktuje o ustawodawstwie Teodozjusza II w kwestiach związanych z polityką religijną w cesarstwie. Autor ukazał tu stronę materialną kodyfikacji C. Th. 16. Powyższa księga zawiera wiele elementów, które są kontynuacją wcześniej obowiązującego prawa. Ich włączenie do zbioru Teodozjusza II nie stanowi zwykłej translineacji. Elementy dawne uległy bowiem pewnym zmianom i modyfikacjom w takim zakresie jaki podyktowany był nową sytuacją polityczną, idea-

ologiczną i społeczną. Poza tym C. Th. 16 obrazuje liczne nowe elementy, będące wynikiem działalności ustawodawczej Teodozjusza II i jego polityki religijnej.

Analiza poszczególnych konstytucji C. Th. 16 w omawianej pracy odbiega od typowego komentarza. Konkretne normy autor osadza w całości kształcie przepisów zawartych w szesnastej księdze Kodeksu. Pozwala to dokładniej podkreślić właściwy sens i znaczenie konkretnej normy prawnej. Problemowe podejście do przepisów w ich wzajemnym powiązaniu pozwoliło autorowi na wykrycie pewnych luk i sprzeczności, które znalazły się w C. Th. 16.

Przy czytaniu tekstu De Giovanni'ego jasno widać ponadto, iż w opracowaniu wielu zagadnień autor opierał się na doskonałym komentarzu J. Gothofredusa do Kodeksu Teodozjańskiego (*Codex Theodosianus cum perpetuis commentariis Jacobi Gothofredi*, ed. A. Marvilius, t. I—VI, Mantuae 1740—50). Do takiego wniosku skłania fakt, że rozwiązania zagadnień wyłaniających się na przykład z tytułu *De Apostatis* lub *De Haereticis* w zasadzie w niewielkim stopniu wychodzą poza wspomniany komentarz, którego jednak autor nie jest skłonny cytować.

W całości praca zasługuje na uznanie. Jest wyrazem bardzo solidnego studium i szerokiej wiedzy prawno-historycznej autora.

Ks. Jerzy Syryjczyk

Leo P e p p e, Posizione giuridica e ruolo sociale della donna romana in età repubblicana (Università di Roma — Pubblicazioni dell'Istituto di Diritto Romano e dei Diritti dell'Oriente Mediterraneo LXII). Dott. A. Giuffrè Editore, Milano 1984, ss. 182.

Przedmiotem omawianej rozprawy jest stanowisko prawne i rola społeczna kobiety rzymskiej w epoce republiki.

Rozdział I: *I termini del problema* (s. 1—16) zawiera oprócz ustaleń terminologicznych i metodologicznych informacje, iż inspiracją do przedstawienia tego zagadnienia było opracowanie hasła *Populus* (*diritto romano*) do tomu XXXIV *Enciclopedia del diritto*, gdzie w paragrafie 4 została postawiona teza, iż pojęcie *populus* obejmowało swym zasięgiem wszystkich obywateli, stąd też i kobiety. Leo P e p p e uznał jednak, iż ta teza, choć właściwa dla epoki cesarstwa, jest dyskusyjna dla czasów republiki ze względu na wieloznaczność w tym okresie pojęcia *populus* (*populus* jako podmiot władzy i życia publicznego oraz *populus* jako grupa przynależności (etnicznej, rodzinnej)). Wieloznaczność ta, zdaniem Autora, zasługiwała na odrębne opracowanie tego zagadnienia i ustalenie w jakim znaczeniu kobieta — *civis* należy do *populus*. Osiągnąć to można jedynie poprzez przedstawienie nie tylko pozycji prawnej, ale także społecznej kobiety jako matki i opiekunki domu, gotowej